

М.Д. НАУРЫЗБЕК,¹
докторант.
ҚР Президенті жанындағы
Мемлекеттік басқару академиясы
(Нұр-Сұлтан қ.)¹

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕГІ ДЕКЛАРАЦИЯЛАУ ЖҮЙЕСІ: ҚАЗАҚСТАН МЕН ҰЛЫБРИТАНИЯНЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Андатпа

Мақалада Қазақстан Республикасы мен Ұлыбританиядағы декларациялау жүйелері зерттеледі және салыстырылады, өйткені декларациялау институты мүдделер қақтығысын алдын алудың пәрменді құралдарының бірі болып табылады. Атап айтқанда, зерттеу екі елдің декларациялау жүйесіндегі деректерді жариялау және верификациялау аспектілерін қарастырады. Тиімді мемлекеттік аппараттың жұмыс істеуі үшін ашықтық пен есеп берушілік принципінің шешуші дәйектілігі қажет. Бұл жағдайда мемлекет қайраткерлері өздерінің мінез-құлқын тәртіпке келтіре отырып, өз әрекеттері үшін жауапкершілікті сезінеді. Шынайы және толық декларацияланатын ақпаратты жария етуді қамтамасыз ету үшін верификация жүйесін қолдану қажет. Верификация, немесе басқаша айтқанда кірістер мен активтерді, міндеттемелер мен мүдделерді тексеру декларациялаудың тиімді жүйесін қалыптастыру процесінің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады. Дәл осы құрал көбінесе сыбайлас жемқорлық бұзушылықтарға әкелетін мүдделер қақтығысы фактілерінің алдын алуға және анықтауға мүмкіндік береді. Бұл мақалада салыстырмалы талдау әдісі қолданылады, өйткені салыстырмалы талдау негізгі құндылықтарды анықтауға және тиісінше проблемаларды шешудің неғұрлым қолайлы нұсқаларын ұсынуға мүмкіндік береді. Талдаудың бірінші бөлімінде автор мемлекеттік қызметтегі қазақстандық декларациялау жүйесін зерттейді, атап айтқанда декларациялау ұғымы беріледі, декларацияланатын мәліметтерді жариялау және верификациялау жөніндегі нормативтік ережелер ашылады және талданады. Одан кейін, контраст негізінде сол негізгі аспектілер бойынша Ұлыбритания жүйесі зерттеледі. Бұл тәсіл қазақстандық жүйеде ауырсыну нүктелерін анықтауға және Ұлыбританияның оң тәжірибесін қолдануға мүмкіндік берді. Зерттеу мемлекеттік қызметшілер үшін де, үкіметтік емес сектор мен халық үшін де ақпараттық негізді қамтамасыз етеді. Зерттеу нәтижесі ретінде автор Қазақстандағы декларациялау жүйесін жетілдіру үшін Ұлыбританияның тәжірибесі негізінде автор әзірлеген VAP қағидасы бойынша бірқатар ұсыныстар ұсынды.

Тірек сөздер: мемлекеттік қызмет, мүдделер қақтығысы, сыбайлас жемқорлық, салыстырмалы талдау, декларациялау жүйесі, активтерді декларациялау, деректерді верификациялау, ашықтық, жариялылық.

Декларациялау мүдделер қақтығысын болдырмаудың қуатты құралы деп танылады және Дүниежүзілік банктің деректері бойынша 150-ден астам ел барлық активтердің ашу туралы талапты енгізді.

Кірістер мен мүлікті декларациялау талабы БҰҰ-ның Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясымен ресми бекітілгенін атап өту қажет, ол сондай-ақ Қазақстанмен да ратификациялаған (2008 ж.).

Бүгінде сыбайлас жемқорлық жанжалдар Қазақстанның назарын жиі аудартады, көбінесе қоғамды тек бір ғана мәселе толғандырады: мемлекеттік қызметшілердің ақшасы мен мүлкі қайдан келеді? Сондықтан да табыс пен мүлікті декларациялау мәселесі бүгінгі күні Қазақстанда күн тәртібінде тұр және ерекше маңызға ие.

2004 жылдан бастап Қазақстан активтерді декларациялауды мүдделер қақтығысын алдын алудың дербес факторы ретінде қарастыратын ЭБДҰ-ның субөңірлік бағдарламасына – Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі Стамбул іс-қимыл жоспарына (бұдан әрі – Стамбул жоспары) қатысатыны белгілі.

Осы мақалада Қазақстан мен Ұлыбританиядағы декларациялау жүйелерін тек екі аспектіде ғана зерттеу мақсаты қойылған:

1) мемлекеттік қызметшілердің декларацияланатын мәліметтерін халыққа жария ету және қол жетімділік.

2) декларацияланатын мәліметтерді верификациялау, бұл мәліметтердің дұрыстығын, толықтығын тексеруді және мемлекеттік қызметшілердің кірістері мен активтеріндегі өзгерістер серпінін бақылауды білдіреді.

Ұлыбританияның тәжірибесі негізінде қазақстандық декларациялау жүйесін жетілдіру үшін VAP қағидаты негізінде бірқатар ұсынымдар әзірленетін болады. Салыстыру субъектісі ретінде Ұлыбритания екі басты себеп бойынша таңдалды. Біріншіден, Ұлыбритания табысты декларациялау жүйесін енгізген дерлік ең бірінші ел болды. 1969 жылы Парламент мұндай тәсілдің уақытынан бұрын екендігі туралы қорытынды жасады. Алайда, кейінірек, 1974 жылы Қауымдастық палатасы мүдделер тізілімін мақұлдады [1]. Екіншіден, Ұлыбритания Transparency International халықаралық үкіметтік емес ұйымы құрастыратын сыбайлас жемқорлықты түйсінудің әлемдік индексіне (Corruption Perceptions Index, CPI) жылдан жылға жетекші орынға ие.

Осы жұмыста салыстырмалы талдау әдісі қолданылатын болады. Біріншіден, салыстырмалы талдау контр-субъектімен салыстыру арқылы зерттелетін мәселені тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Екіншіден, бұл әдіс басқа жүйелер туралы ақпараттылықты кеңейтеді, соның негізінде әртүрлі жүйелердегі кемшіліктер мен артықшылықтар ашылады.

Л. Хантраистің салыстырмалы әдістері туралы зерттеуінде атап өткендей, бұл әдіс қоғамдарды, елдерді, мәдениеттерді, жүйелерді, институттарды, әлеуметтік құрылымдарды және барлық ілесіп өзгерістерді бір уақыттық немесе кеңістіктік әлеуметтік мәдени жағдайда құбылыстардың көріністерін жүйелі түрде салыстыру мақсатында зерттеу үшін кеңінен қолданылады. [2]

Осы тақырыпты талқылауға кіріспес бұрын, декларациялау жүйесін зерттеу бойынша алдыңғы әдебиетті қарастыру керек.

Алдыңғы зерттеулерді зерттей отырып, көптеген шетелдік жұмыстар дамушы және аз дамыған елдердегі декларациялау институтына арналғанын атап өткен жөн, бұл аталған елдерде осы мәселе әлі күнге дейін толық реттелмегеніне байланысты болуы мүмкін.

Біздің назарымызды Дүниежүзілік банктің экс-қызметкері Р. Мессиктің жұмысындағы қызықты көзқарас аударды, ол мүдделер қақтығысының алдын алу шарасы ретінде шенеуніктердің барлық жеке мүдделерін ашу міндеті екенін атап өтті. Бұл ретте автор толық декларациялау және декларацияланатын мәліметтерді жариялау қажет деп санайды [3].

Басқа зерттеуші М. Виллориа-Мендиетаның пікірінше, мүдделер қақтығысын болдырмаудың маңызды факторы активтер мен мүлік туралы декларацияланатын мәліметтерді жария ету болып табылады [4].

Қазақстандық зерттеулердің ішінде Қазақстандағы декларациялау институтына арналған жұмыстар да бар. Мысалы, Ш. Смағұлова өз зерттеулерінде мемлекеттік қызметшілердің кірістері мен шығыстарын міндетті түрде декларациялауды енгізу қажет деп санайды [5].

Мемлекеттік қызметшілердің өмірінде шығыс бөлігін декларациялау қажеттілігі туралы ұқсас көзқарасты зерттеушілер Н. Турецкий [6], А. Мухаметов ұстанады [7].

М. Кәкімжанов, Қ. Әділбекова мемлекеттік қызметшілердің табыстары мен оларды алу заңдылығына бақылау жүргізу қажеттігі туралы ой білдірді [8].

Қазақстанда табысты декларациялау 1995 жылдан, ол кездегі ҚР «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы [күшін жойған]» Заңынан бастау алады. Бүгінгі күні декларацияланатын мүлік және активтер туралы ақпарат мемлекеттік қызметшілердің өз бастамасы бойынша ғана жарияланады, нақты міндеттемелер жоқ.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 18 қарашадағы Заңының (бұдан әрі – Заң) 11-бабының 9-тармағына сәйкес есепті күнтізбелік жылдан кейінгі жылдың 31 желтоқсанынан кешіктірілмейтін мерзімде жариялануға мемлекеттік саяси лауазымды атқаратын; «А» корпусының мемлекеттік әкімшілік лауазымдарын атқаратын; Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттары; Қазақстан Республикасы судьялары; квазимемлекеттік сектор субъектілерінде басқару функцияларын атқаратын тұлғалардың декларацияларында көрсетілген мәліметтер жатады [9].

Бұл нормада нақты тізім анықталған сияқты, барлық шарттар жазылған сияқты, алайда осы норманы қолдануға мүмкіндік бермейтін белгілі бір нюанс бар. Сонымен, осы Заңның 27-бабына сәйкес осы норма 2021 жылғы 1 қаңтардан бастап ғана қолданысқа енгізіледі. Бұл жалпыға бірдей декларациялау институтын енгізуге байланысты болып жатқан жағдай. Алайда, бұл норманың қолданысқа енгізілуінің мерзімдері қайта өзгерілу мүмкіндігін атап өткен жөн.

Стамбул жоспарына қайта орала отырып, Қазақстан тарапына (4-ші кезең) декларацияларды верификациялау қажеттілігі туралы, сондай-ақ декларацияланатын мәліметтерді жариялау туралы ұсыныстар бергенін атап өту қажет [10].

Осылайша, декларациялау жүйесі жалпы қалыптасқанын атап айту жөн, бірақ ол формалды түрде әрекет етеді, демек, жүйе нәтижелі емес. Декларацияланатын мәліметтерді жариялау бойынша міндеттемелердің болмауы, сондай-ақ жалпыға бірдей декларациялауды енгізу мерзімдерін ауыстыру сияқты факторлар, әрине, қазақстандық декларациялау жүйесінің тиімділігіне ықпал етеді.

Верификация аспектісіне қатысты. Заңның қолданыстағы нормаларына сәйкес мемлекеттік лауазымды атқаратын адамдар мен олардың жұбайлары жыл сайын салық салу объектісі болып табылатын және Қазақстан Республикасының аумағында да, одан тыс жерлерде де болатын табыстар мен мүлікті декларациялайды [9, 11-баптың, 2 және 5-тармақтары].

Жоғарыда көрсетілген нормалардың сақталуын қамтамасыз ету үшін жауапкершілік заңмен белгіленген. Сонымен, ӘҚБтК-нің 274-бабына сәйкес декларацияларда толық емес, дұрыс емес мәліметтер үшін әкімшілік жауапкершілік белгіленген [11].

Бұл жерде орынды сұрақ туындайды: бұл мәліметтерді кім тексереді немесе олардың дұрыстығын, толықтығын және сәйкестігін тексеру үшін кімге жіберіледі?

Осылайша, декларацияланатын мәліметтердің дұрыстығын бақылау, сондай-ақ кірістер мен мүліктегі өзгерістер динамикасын бақылау, мемлекеттік кірістер уәкілетті органымен жүзеге асырылмайды, өйткені ол салықтардың, кедендік және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің толық және уақтылы түсуін қамтамасыз етуге жауап береді.

Сонымен қатар, Мемлекеттік кірістер органдарының басқа мемлекеттік органдарға мәліметтерді беру мәселесі Салық кодексінің (бұдан әрі – СК) 30-бабымен реттеледі, оған сәйкес жоғарыда көрсетілген мәліметтер салық құпиясы болып табылады және салық төлеушінің жазбаша рұқсатынсыз басқа тұлғаға табыс етіле алмайды [12, 30-баптың 2-тармағы].

Салық төлеушінің жазбаша рұқсатын алмай, салық органдары мәліметтерді заңмен белгіленген жағдайларда ғана мемлекеттік органдарға тапсырады [12, 30-баптың 3-тармағы].

Өз кезегінде, аталған мемлекеттік органдар рұқсаты бар лауазымды тұлғалардың тізбесін бекітеді, ал ұсынылатын мәліметтердің тәртібі мен тізбесі Қаржы министрлігімен бірлескен актілерімен белгіленеді [12, 30-баптың 4-тармағы].

Сонымен, уәкілетті орган декларацияланатын мәліметтерді тексеруді жүзеге асырмай, бұл ақпаратты дұрыстығын тексеру үшін басқа мемлекеттік органдарға да жібере алмайды.

Бұдан басқа, мемлекеттік қызмет саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган – Мемлекеттік қызмет істері агенттігі (бұдан әрі – агенттік) де кірістер мен мүлік туралы декларациялардың мазмұнымен танысуға тиісті рұқсаты жоқ. Тиісінше, Агенттік әкімшілік іс қозғай алмайды (ӘҚБтК-нің 274-бабының 1-тармағы бойынша).

Жоғарыда айтылғандардан көріп отырғанымыздай, бүгінгі күні декларацияланатын мәліметтердің дұрыстығы мен толықтығына верификациялаудың пәрменді шаралары әзірленбеген, кірістер мен мүліктегі өзгерістер серпініне бақылау жүргізілмейді. Әрине, жалпыға бірдей декларациялау институты енгізілсе, бұл аталған нормалардың өзгерілуіне алып келетін шығар. Алайда бүгінгі күнге дейін верификациялаудың нақты тетіктері әзірленбеген және де жалпыға бірдей декларациялау институтының енгізілу мерзімдерінің қайта өзгерілу тәуекелдерін атап шығу керек.

Алайда, жалпыға бірдей декларациялау кейінге қалдырылды және өз енгізілуін 2021 жылдан кезең-кезеңмен 2025 жылға дейін бастайды, мұндай жағдайларда мерзімдерді тағы өзгерту қаупі бар. Сондай-ақ жалпыға бірдей декларациялау мемлекеттік қызметшілердің декларацияланатын мәліметтерін верификациялаудың қазіргі проблемаларын шешпейтініне, нақты шаралар қабылдау қажеттігіне назар аударған жөн.

Осылайша, тұтастай алғанда кірістер мен мүлікті декларациялау институтының болуына қарамастан, заңнаманың аталған талабы «декларативті формальды» болып табылады, ұсынылатын мәліметтерді верификациялау және бағалау жүйесі жоқ.

Салыстыру үшін, Ұлыбритания тұрақты қоғамдық бақылауды қамтамасыз ету және заңнама талаптары бұзылған жағдайда жауапкершілікке тарту мақсатында лауазымды тұлғалардың

барлық табыстарының айқындылығын берік және дәйекті жақтаушысы болып табылады, және келесідей ережелерді ұстанады [13].

Жыл сайынғы декларациялауға Парламент мүшелері, министрлер және барлық мемлекеттік қызметшілер жатады. Декларациялау деп барлық активтер мен міндеттемелер туралы ақпаратты ашу түсініледі, Қазақстанмен салыстырғанда, Ұлыбританияда барлық атқаратын басқа лауазымдар, сыйлықтар туралы ақпаратты ашу талап етіледі, демеушілік сапарлар, ал министрлер мен мемлекеттік қызметшілер үшін мүдделер қақтығысын болдырмау үшін барлық мүдделерді декларациялау қажет [14].

Осылайша, жоғарыда аталған міндеттемелер Мемлекеттік қызметті басқару Кодексінде (The Civil Service Management Code), Министрлер үшін мінез-құлық Кодексінде (Ministerial Code), сондай-ақ Парламент мүшелерінің мінез-құлық Кодексінде көзделген [15].

Егер Парламент мүшелері, Министрлер және өзге де жоғары лауазымды тұлғалар активтер, мүлік және сыйлықтар, сапарлар, қоса атқаратын өзге де лауазымдар, мүдделер бойынша мәлімдейтін болса, орта буындағы мемлекеттік қызметшілер тек қаржылық және жеке мүдделерді декларациялайды.

Осылайша, жария етілген ақпаратты жария ету Парламент мүшелерінен, барлық партиялық парламенттік топтан, Парламент хатшылары мен мүшелерінің ғылыми көмекшілерінен, Лобби Баспасөз Галереясында немесе парламенттік хабар тарату үшін аккредиттелген журналистерден, Министрлер мен Арнайы кеңесшілерден, сондай-ақ жоғары буындағы мемлекеттік қызметшілерден (Senior Officials) талап етіледі [14].

Сондай-ақ, 2010 жылдан бастап Үкімет жыл сайын 150 000 фунт стерлинг және одан жоғары жалақы алатын департаменттерде, агенттіктерде және ведомстводан тыс мемлекеттік органдарда жеке тұлғалардың тізімін жариялайды [15].

Ұлыбританияда ұсынылған декларацияларды жинау және тексеру процесіне (institutional arrangements) Қазақстанға қарағанда бірқатар инстанциялар мен лауазымды тұлғалар тартылған.

Мәселен, Парламент мүшелері ұсынатын декларацияларды жинау, жариялау және стандартты верификациялау процесіне Тәртіп нормалары бойынша Парламенттік Комиссар және Тәртіп нормалары бойынша Лордтар палатасының Комиссары тартылады (Parliamentary Commissioner for Standards Office and House of Lords Commissioner for Standards office).

Министр ұсынған мүдделер декларациясы бірінші кезеңде Тұрақты хатшы (Permanent Secretary) Министрдің қатысуымен талдайды және талқылайды. Бұдан әрі, барлық материалдар Министрлер Кабинетінің хатшылығына (Cabinet Office Property), Этика кеңесіне (Ethics team) және Премьер-Министр тағайындаған министрдің мүддесі бойынша Тәуелсіз Кеңесшіге (Independent Adviser on Minister's Interests) қарауға жіберіледі. Non-compliance үшін, әдетте, тәртіптік және әкімшілік санкциялар қолданылады. Әрине, осы тұрғыда біз қылмыстық құқық бұзушылық белгілері бар жағдайларды есепке алмаймыз [14].

КАЗАҚСТАН vs ҰЛЫБРИТАНИЯ		
ФОНАУРЫЗБЕК МАДИНА		
	KZ	GB
МИНИСТРЛЕР МЕН ЖОҒАРЫ ЛАУАЗЫМДЫ ТҮЛҒАЛАРДЫҢ ТАБЫСТАРЫ МЕН АКТИВТЕРІН ДЕКЛАРАЦИЯЛАУ ЖҮЙЕСІ	✓	✓
МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ ТАБЫСТАРЫ МЕН АКТИВТЕРІН ДЕКЛАРАЦИЯЛАУ ЖҮЙЕСІ	✓	✗
МИНИСТРЛЕР МЕН ЖОҒАРЫ ЛАУАЗЫМДЫ ТҮЛҒАЛАРДЫҢ МҮДДЕЛЕРІН ДЕКЛАРАЦИЯЛАУ ЖҮЙЕСІ	✗	✓
МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ МҮДДЕЛЕРІН ДЕКЛАРАЦИЯЛАУ ЖҮЙЕСІ	✗	✓
МИНИСТРЛЕР МЕН ЖОҒАРЫ ЛАУАЗЫМДЫ ТҮЛҒАЛАРМЕН ДЕКЛАРАЦИЯЛАНАТЫН МӘЛІМЕТТЕРДІ ЖАРИЯЛАУ	✗	✓
МИНИСТРЛЕР МЕН ЖОҒАРЫ ЛАУАЗЫМДЫ ТҮЛҒАЛАРМЕН ДЕКЛАРАЦИЯЛАНАТЫН МӘЛІМЕТТЕРДІ ВЕРИФИКАЦИЯЛАУ	✗	✓

Сурет 1 – Қазақстан мен Ұлыбританияда декларациялау жүйелерін салыстыру

Жоғарыда айтылғандарды талдай отырып, 1-суретке сәйкес, Ұлыбритания (депутаттарды декларациялауды есепке алмағанда):

- ♦ тек министрлер мен басқа да жоғары лауазымды адамдардың активтері мен кірістерін декларациялау жүйесін енгізді, орта буындағы мемлекеттік қызметшілер активтер мен кірістерді мәлімдемейді;

- ♦ жоғары лауазымды тұлғалар мен депутаттардың, сондай-ақ орта буын мемлекеттік қызметшілерінің мүдделерін декларациялау жүйесін енгізді;

- ♦ лауазымды тұлғалардың әрбір санаты үшін декларацияланатын мәліметтердің нақты және егжей-тегжейлі тізбесін бекітті;

- ♦ министрлер мен жоғары лауазымды тұлғалардың декларацияланатын мәліметтерін ресми интернет ресурстарда жариялау қағидатын ұстанады;

- ♦ декларацияланатын мәліметтерді верификациялау жүйесін қалыптастырды.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы мемлекеттік қызметтегі декларациялаудың тиімді жүйесін қамтамасыз етеді, бұл бүкіл мемлекеттік аппарат қызметінің өнімділігіне тікелей әсер етеді.

Екі елдегі талдау қорытындысын қорытындылай келе, Қазақстанда декларациялау институтының ресми болуына қарамастан, оның жұмыс істеуінің тиімділігі жоқ екенін атап өтеміз. Жариялау принципі қамтамасыз етілген және декларацияланатын мәліметтерді верификациялау жүйесі енгізілген Ұлыбританияға қарағанда, Қазақстан декларацияланатын мәліметтерді жариялау мәселесін 2021 жылғы 1 қаңтарға дейін кейінге қалдырды, сондай-ақ бүгінгі күні декларацияланатын мәліметтерді верификациялау да мәселесі шешілмеген.

Осылайша, Қазақстан мен Ұлыбританиядағы кірістер мен мүлікті декларациялау жүйесіне жүргізілген талдауды негізге ала отырып, Қазақстанға VAP қағидаты бойынша шаралар қабылдауды ұсыну орынды деп санаймыз:

V – Verify

A – Announce

P – Penalize

Ұлыбританияның тәжірибесі негізінде әзірленген қағидат тек министрлер мен өзге де жоғары лауазымды тұлғалар үшін көзделген, орта буындағы мемлекеттік қызметшілерді ескермегенде, үш блок бойынша бірқатар шараларды білдіреді:

1. Verify – декларацияланатын мәліметтерді тексеру.

Осы блок шеңберінде мәліметтерді верификациялауға жауап беретін нақты субъектілерді, сондай-ақ осы субъектілердің өкілеттігін белгілеу қажет деп санаймыз. Біздің ойымызша, Министрлер мен жоғары лауазымды адамдардың декларацияланатын мәліметтерінің дұрыстығын және сәйкестігін тексеру үшін 2-ден аспайтын субъект – мемлекеттік қызмет саласындағы уәкілетті орган және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган жауап беруі тиіс.

Осыған байланысты, жоғарыда аталған мемлекеттік органдардың («Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңның 20-бабында, «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Заңның 5-бабында) Министрлер мен жоғары лауазымды адамдардың ұсынған табыстары мен мүлкі, активтер мен міндеттемелер туралы декларацияларды верификациялау, бағалау және олардың толықтығы мен дұрыстығын бақылау бөлігінде тиісті құзыретін қарастыруды ұсынамыз.

Тиісінше, СК-не (30 бабында) мемлекеттік қызмет саласындағы және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі екі уәкілетті мемлекеттік органдардың қарастырылған жағдайларда салық төлеушінің (салық агентінің) жазбаша рұқсатынсыз декларацияланатын мәліметтерді алу құқығын қосуды жөн деп санаймыз.

2. Announce – декларацияланатын мәліметтерді жариялау.

Осы блоктың шеңберінде, біріншіден, министрлердің және өзге де жоғары лауазымды тұлғалардың жариялануы тиіс мәліметтердің нақты тізбесін анықтаған жөн. Оның ішінде мүдделер қақтығысына әкелуі мүмкін сыйлықтарды, сапарларды және де мүдделерді декларациялау мүмкіндігін жан жақты қарастырған жөн. Бұл контекстінде мүдделерді декларациялау мәселесіне ерекше көңіл аударған жөн.

Екіншіден, 2021 жылдан бастап, жалпыға бірдей декларациялауды енгізу мерзіміне қарамастан, қайта кейінге қалдырмас үшін «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңға, нақты мерзімдерге тірелмей, тиісті өзгерістер енгізу жолымен министрлер мен жоғары лауазымды адамдар үшін жыл сайын декларацияланатын мәліметтерді жариялауға талап қою қажет деп санаймыз.

Үшіншіден, осы талаптың сақталуын бақылау бойынша сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органның тиісті құзыреті белгіленуі тиіс.

3. Penalize – жоғарыда көрсетілген нормаларды сақтамағаны үшін жауапкершілікке тарту.

Осы контекстінде тәртіптік және әкімшілік жауапкершілікті енгізу немесе керек болса қайтату, сонымен қатар қылмыстық құқық бұзушылық белгілері болған жағдайда қылмыстық жауапкершілікті қарастыру қажет.

ҰАР қағидаты негізінде ұсынылған шаралар Министрлер мен өзге де жоғары лауазымды адамдарды декларациялаудың тиімді жүйесін белгілеуге мүмкіндік береді, бұл кейіннен мүдделер қақтығысы тәуекелдерінің төмендеуіне және жұртшылық тарапынан мемлекеттік билікке деген сенімнің артуына алып келеді деп ойлаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 OECD (2011), Asset Declarations for Public Officials: A Tool to Prevent Corruption, OECD Publishing: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264095281-en>.

2 Hantrais L. (2008). International comparative research: Theory, methods and practice. Macmillan International Higher Education.

3 Messick R.E. (2007). Regulating conflict of interest: International experience with asset declaration and disclosure. World Bank, Washington: https://www.researchgate.net/profile/Richard_Messick2/publication/264847692_Regulating_Conflict_of_Interest_International_Experience_with_Asset_Declaration_and_Disclosure/links/546cce8f0cf2a7492c55aaa3/Regulating-Conflict-of-Interest-International-Experience-with-Asset-Declaration-and-Disclosure.pdf.

4 Виллориа-Мендиета М. (2005). Политика и практика конфликтов интересов в девяти странах-членах ЕС: сравнительный обзор. Мадрид, Испания.

5 Смагулова Ш.А. Тенденции противодействия коррупции в системе государственной службы Казахстана. Современные подходы к противодействию коррупции: тренды и перспективы: сборник тезисов докладов и статей Всероссийской научной конференции с зарубежным участием. – Москва: Издательство «Общество с ограниченной ответственностью «Издательский дом «Третьяковъ», 2019. – С. 195–200.

6 Турецкий Н.Н. Антикоррупционная политика Казахстана на современном этапе // Актуальные проблемы экономики и права. – 2012. – № 6(4). – 100–103.

7 Мухаметов А.Ф. Борьба с коррупцией: восприятие, рейтинг, опыт. Успех или поражение? // Право и государство. – 2019. – № 3(84).

8 Какимжанов М., Адильбекова К. (2018). Вопросы реализации антикоррупционной политики в Республике Казахстан. // Вестник КЭУ: экономика, философия, педагогика, юриспруденция. – 2018. – № (3)50.

9 Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы. Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 18 қарашадағы № 410–V ҚРЗ: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000410>.

10 Четвертый раунд мониторинга Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией. КАЗАХСТАН. Промежуточный доклад (19-е заседание, 3–5 июля 2018 г.) – Параграф-WWW мобильная версия: https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=38224240#sub_id=200.

11 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы. Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235–V ҚРЗ: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>.

12 Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (салық кодексі). Қазақстан Республикасының Кодексі 2017 жылғы 25 желтоқсандағы № 120–VI ҚРЗ: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K010000209>.

13 G20 Anti-Corruption Working Group | Stolen Asset Recovery Initiative (Star): <https://star.worldbank.org/sites/star/files/uk-ad-country-profile.pdf>.

14 UK Second Cycle Review–20180108–134632: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/SA-Report/2018_01_09_UK_SACL.pdf.

М.Д. НАУРЫЗБЕК,¹

докторант.

Академия государственного управления
при Президенте РК (г. Нур-Султан)¹

СИСТЕМА ДЕКЛАРИРОВАНИЯ НА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЕ: ОПЫТ КАЗАХСТАНА И ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Аннотация

В статье исследуются и сравниваются системы декларирования в Республике Казахстан и Великобритании, поскольку институт декларирования является одним из действенных инструментов превенции конфликта интересов. В частности, исследование рассматривает аспекты обнародования и верификации данных в системе декларирования двух стран. Для функционирования эффективного государственного аппарата нужна решительная последовательность принципу прозрачности и подотчетности. При таком раскладе государственные деятели, дисциплинируя свое поведение, осознают ответственность за свои действия. Для обеспечения обнародования достоверной и полной декларируемой информации необходимо применять систему верификации. Верификация, или, по-другому, проверка – также один из важнейших компонентов в процессе формирования эффективной системы декларирования доходов и активов, обязательств и интересов. Именно этот инструментарий позволяет предупредить и выявлять факты конфликта интересов, которые зачастую ведут к совершению коррупционных нарушений. В данной статье применяется метод сравнительного анализа, поскольку сравнительный анализ позволяет определить основополагающие ценности и, соответственно, предложить наиболее подходящие варианты решения проблем. В первой части анализа автором исследуется казахстанская система декларирования на государственной службе, в частности, дается понятие декларирования, раскрываются и анализируются нормативные положения по обнародованию и верификации декларируемых сведений. Следом, на контрасте, исследуется система Великобритании по тем же основным аспектам. Данный подход позволил выявить болевые точки в казахстанской системе и дал возможность применения положительного опыта Великобритании. Исследование обеспечивает информационную основу как для государственных служащих, так и для неправительственного сектора и населения. В качестве результата исследования предложен ряд рекомендаций по разработанному автором принципу VAP на основе опыта Великобритании для совершенствования системы декларирования в Казахстане.

Ключевые слова: государственная служба, конфликт интересов, коррупция, сравнительный анализ, система декларирования, декларирование активов, верификация данных, открытость, публичность.

M.D. NAURYZBEK,¹

PhD student.

Academy of Public Administration under the President
of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan)¹

DECLARATION SYSTEM IN THE CIVIL SERVICE: EXPERIENCE OF KAZAKHSTAN AND THE UK

Abstract

The article examines and compares the declaration systems in the Republic of Kazakhstan and the United Kingdom, since the declaration institute is one of the most effective tools for preventing conflicts of interest. In particular, the study examines the aspects of disclosure and verification of data in the declaration system of two countries. The functioning of an effective state apparatus requires strong consistency with the principle of transparency and accountability. In this situation, public officials, disciplining their behavior, are aware of responsibility for their actions. To ensure the disclosure of reliable and complete declared information, it is necessary to use a verification system. Verification is also one of the most important components in the process of forming an effective system for declaring income and assets, liabilities and interests. It is a tool that allows to prevent and identify conflicts of interest, which often lead to the commission of the corruption violations. This article uses the method of comparative analysis, since comparative analysis allows to determine the fundamental values, and accordingly, to offer the most appropriate solutions to the problems. In the first part of the analysis, the author explores the Kazakhstani declaration system, in particular, the concept of declaration is given, the regulatory provisions on disclosure and verification of declared information are analyzed. Next, in contrast, the system of Great Britain is examined, on the same basic aspects. This approach allowed us to identify the pain points in the Kazakhstani system and made it possible to apply the positive experience of the UK. The study provides an information base for both the civil servants and the non-governmental sector and the population. As a result of the research, the author offers a number of recommendations on the VAP principle developed by the author, based on the experience of the UK, to improve the declaration system in Kazakhstan.

Key words: public service, conflict of interest, corruption, comparative analysis, declaration system, asset declaration, data verification, openness, publicity.